

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه: زاهدی، شمس‌السادات، ۱۳۳۳-
عنوان و نام پدید آور: توسعه پایدار جامع با تأکید بر مدیریت و کارآفرینی سبز / شمس‌السادات زاهدی؛ زیر نظر معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: ۳۴۰ ص.: مصور، جدول، نمودار.
فروست: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی؛ ۳۶۹/۲.
شابک: ۹-۱۹۸-۲۱۷-۹۶۴-۹۷۸-۱۰۰۰۰۰ تومان
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: واژه‌نامه.
یادداشت: کتابنامه.
یادداشت: نمایه.
موضوع: توسعه پایدار
موضوع: مدیریت محیط زیست
شناسه افزوده: دانشگاه علامه طباطبائی. معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبائی
رده‌بندی کنگره: ۱۴۰۱ ز ۸۶ ت / HC ۷۹
رده‌بندی دیوئی: ۳۳۸/۹
شماره کتابشناسی ملی: ۴۲۱۱۱۴۱

توسعه پایدار جامع با تأکید بر مدیریت و کارآفرینی سبز

مؤلف:

دکتر شمس السادات زاهدی

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

چاپ دوم

توسعه پایدار جامع با تأکید بر مدیریت و کارآفرینی سبز

مؤلف:

دکتر شمس السادات زاهدی

زیر نظر معاونت پژوهشی دانشگاه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۷-۱۹۸-۹

ویراستار: مهتاب برگریزان نمایه‌ساز: ماجد خلیل نژاد

طراح جلد: رسول خسرو بیگی صفحه آرا: فریده دیوباد ناظر فنی: رضا دنیوی

مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی؛ صندوق پستی: ۱۵۸۱۵/۳۴۸۷

فروشگاه آنلاین انتشارات book.atu.ac.ir

سایت مرکز چاپ و انتشارات press.atu.ac.ir

سایت فروشگاه الکترونیکی <https://mybooket.com/atu>

آدرس فروشگاه مرکزی: تهران انتهای بلوار دهکده المپیک، دانشگاه علامه طباطبائی

نیش درب ورودی میدان ورزش تلفن: ۴۸۳۹۲۶۵۹ همراه: ۰۹۹۰۲۴۹۹۹۸۵

چاپ دوم ۱۴۰۱ شمارگان: ۲۰۰ قیمت: ۱۰۰۰۰۰ تومان

۶۷۳/۲

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول: الگوی توسعه پایدار جامع با تأکید بر قلمرو موضوعی، ساحت مکانی و محدوده زمانی

هدف‌های کلی	۱
هدف‌های رفتاری	۱
۱-۱. مقدمه	۳
۱-۲. تاریخچه توسعه پایدار	۴
۱-۳. تعریف توسعه پایدار	۵
۱-۴. نقد نظریه توسعه پایدار	۶
۱-۵. الگوی توسعه پایدار جامع	۸
۱-۵-۱. قلمرو موضوعی	۸
۱-۵-۲. قلمرو مکانی	۱۱
۱-۵-۳. قلمرو زمانی	۱۶
۱-۶. نتیجه‌گیری	۲۰
۱-۷. سخن پایانی	۲۲

۲۲ ۱-۸. خلاصه
۲۴ ۱-۹. آزمون
۲۵ منابع

فصل دوم: مدیریت سبز

۲۷ هدف‌های کلی
۲۷ هدف‌های رفتاری
۲۹ ۲-۱. مقدمه
۳۱ ۲-۲. طبیعت به‌عنوان سرمایه‌ای ارزشمند
۳۲ ۲-۳. رابطه انسان با طبیعت
۳۵ ۲-۴. تعریف مدیریت سبز
۳۶ ۲-۵. فلسفه مدیریت سبز
۴۰ ۲-۶. دلایل ضرورت مدیریت سبز
۴۶ ۲-۷. جایگاه طبیعت در فرهنگ بومی ما
۴۸ ۲-۸. نتیجه‌گیری
۴۹ ۲-۹. خلاصه
۵۰ ۲-۱۰. آزمون
۵۱ منابع

فصل سوم: استراتژی سبز

۵۳ هدف‌های کلی
۵۳ هدف‌های رفتاری
۵۵ ۳-۱. مقدمه
۵۶ ۳-۲. گستره استراتژی سبز
۵۷ ۳-۳. سلسله‌مراتب هرم استراتژی
۶۱ ۳-۴. تدوین استراتژی سبز
۶۲ ۳-۴-۱. الگوی بلوغ استراتژی سبز

۶۴ ۲-۴-۳. تحلیل آدیو
۶۶ ۵-۳. نتیجه گیری
۶۷ ۶-۳. خلاصه
۶۸ ۷-۳. آزمون
۶۹ منابع

فصل چهارم: طراحی سبز

۷۱ هدف های کلی
۷۱ هدف های رفتاری
۷۳ ۱-۴. مقدمه
۷۳ ۲-۴. اصول طراحی سبز
۷۵ ۳-۴. تقلید از حیات
۷۶ ۴-۴. طراحی با رویکرد از گهواره تا گهواره (C۲C)
۷۷ ۱-۴-۴. تفاوت بازیافت و از گهواره به گهواره
۷۹ ۲-۴-۴. ارزیابی و اعطای گواهینامه C۲C
۷۹ ۵-۴. نوآوری در طراحی سبز
۸۰ ۶-۴. ملاحظات مهم در طراحی سبز
۸۲ ۷-۴. نتیجه گیری
۸۳ ۸-۴. خلاصه
۸۴ ۹-۴. آزمون
۸۵ منابع

فصل پنجم: کارایی محیط

۸۷ هدف های کلی
۸۷ هدف های رفتاری
۸۹ ۱-۵. مقدمه

۸۹	۵-۲. تعریف کارایی محیطی
۹۱	۵-۳. فلسفه کارایی محیطی
۹۲	۵-۴. هدف‌های اساسی
۹۲	۵-۴-۱. عامل چهار
۹۲	۵-۴-۲. عامل ده
۹۲	۵-۴-۳. عامل ایکس
۹۳	۵-۵. سطوح و ابعاد
۹۳	۵-۶. چگونه می‌توان کارایی محیطی را افزایش داد؟
۹۳	۵-۶-۱. دستور کار دولت‌ها
۹۴	۵-۶-۲. دستور کار جامعه مدنی
۹۴	۵-۶-۳. دستور کار بخش کسب و کار
۹۴	۵-۷. معیارها
۹۵	۵-۸. شاخص‌ها
۹۶	۵-۹. نتیجه‌گیری
۹۶	۵-۱۰. پیشنهادها
۹۹	۵-۱۱. خلاصه
۱۰۰	۵-۱۲. آزمون
۱۰۱	منابع

فصل ششم: کاهش ردپای محیطی

۱۰۳	هدف‌های کلی
۱۰۳	هدف‌های رفتاری
۱۰۵	۶-۱. مقدمه
۱۰۶	۶-۲. تاریخچه
۱۰۷	۶-۳. تعریف ردپای محیطی
۱۰۷	۶-۴. سرانه ردپای محیطی

۱۰۸ ۶-۵. مزایا و محدودیت‌های تحلیل ردپای محیطی
۱۰۹ ۶-۶. ارزیابی چرخه حیات
۱۱۰ ۶-۷. نتیجه‌گیری
۱۱۱ ۶-۸. خلاصه
۱۱۲ ۶-۹. آزمون
۱۱۳ منابع

فصل هفتم: مدیریت پسماند

۱۱۵ هدف‌های کلی
۱۱۵ هدف‌های رفتاری
۱۱۷ ۷-۱. مقدمه
۱۱۸ ۷-۲. تعریف پسماند
۱۱۸ ۷-۳. تعریف مدیریت پسماند
۱۱۸ ۷-۴. سلسله‌مراتب پسماند
۱۲۰ ۷-۵. روش‌های جمع‌آوری پسماند
۱۲۳ ۷-۶. بازیافت
۱۲۵ ۷-۷. امحای پسماند
۱۲۶ ۷-۸. اجتناب و کاهش
۱۲۶ ۷-۹. نتیجه‌گیری
۱۲۷ ۷-۱۰. پیشنهادها
۱۲۷ ۷-۱۰-۱. فرهنگ‌سازی
۱۲۸ ۷-۱۰-۲. امساک در استفاده از منابع
۱۲۸ ۷-۱۰-۳. وضع قوانین و مقررات
۱۲۸ ۷-۱۰-۴. رعایت موازین استقرار واحدهای تولیدی
۱۲۹ ۷-۱۱. خلاصه
۱۳۰ ۷-۱۲. آزمون
۱۳۱ منابع

فصل هشتم: ویژگی های نظام کارآفرینی

هدف های کلی	۱۳۳
هدف های رفتاری	۱۳۳
۸-۱ مقدمه	۱۳۵
۸-۲ تعریف کارآفرینی	۱۳۶
۸-۳ رویکردهای سنتی به کارآفرینی	۱۳۷
۸-۴ رویکرد جدید به کارآفرینی	۱۳۸
۸-۵ چارچوب مفهومی	۱۴۰
۸-۶ خلاصه	۱۴۳
۸-۷ آزمون	۱۴۴
منابع	۱۴۵

فصل نهم: کارآفرینی سبز

هدف های کلی	۱۴۷
هدف های رفتاری	۱۴۷
۹-۱ مقدمه	۱۴۹
۹-۲ کسب و کار سبز	۱۴۹
۹-۳ مسئولیت اجتماعی کسب و کار	۱۵۰
۹-۴ کارآفرین سبز	۱۵۱
۹-۵ فلسفه کارآفرینی سبز	۱۵۲
۹-۶ کارآفرینی سبز و نوآوری	۱۵۴
۹-۷ زنان و کارآفرینی سبز	۱۵۵
۹-۸ تعریف کسب و کار زنانه	۱۵۵
۹-۹ موانع کارآفرینی زنان	۱۵۶
۹-۱۰ نشانه هایی از تغییر	۱۵۷
۹-۱۱ نظریه اجتماعی شدن جنسیتی	۱۵۸

۱۵۹	پیشنهادها ۹-۱۲
۱۶۲	یک راهنمای کلی ۹-۱۳
۱۶۵	خلاصه ۹-۱۴
۱۶۶	آزمون ۹-۱۵
۱۶۷	منابع

فصل دهم: بهره‌وری سبز

۱۷۱	هدف‌های کلی
۱۷۱	هدف‌های رفتاری
۱۷۳	۱۰-۱. مقدمه
۱۷۴	۱۰-۲. تعریف بهره‌وری
۱۷۵	۱۰-۳. سطوح بهره‌وری
۱۷۵	۱۰-۴. فرهنگ بهره‌وری
۱۷۷	۱۰-۵. اهم علل پایین بودن بهره‌وری
۱۷۹	۱۰-۶. اندازه‌گیری بهره‌وری
۱۷۹	۱۰-۷. بهره‌وری سبز
۱۸۲	۱۰-۸. تفاوت بهره‌وری سبز و تولید پاک
۱۸۲	۱۰-۹. شاخص بهره‌وری سبز
۱۸۳	۱۰-۱۰. خلاصه
۱۸۴	۱۰-۱۱. آزمون
۱۸۵	منابع

فصل یازدهم: مسئولیت شهروندان و جامعه مدنی

۱۸۷	هدف‌های کلی
۱۸۷	هدف‌های رفتاری
۱۸۹	۱۱-۱. مقدمه

۱۹۰	۱۱-۲. حقوق و تکالیف شهروندی.....
۱۹۱	۱۱-۳. ویژگی‌های یک شهروند هوشمند و فعال.....
۱۹۲	۱۱-۴. اهمیت نظارت شهروندی.....
۱۹۵	۱۱-۵. نتیجه‌گیری.....
۱۹۷	۱۱-۶. پیشنهادها.....
۲۰۰	۱۱-۷. خلاصه.....
۲۰۱	۱۱-۸. آزمون.....
۲۰۲	منابع.....

پیوست ۱: نمونه‌هایی از مدیریت سبز

۲۰۵	کانادا.....
۲۰۶	سنگاپور.....
۲۰۶	اردن.....
۲۰۷	سریلانکا.....
۲۰۷	کمپانی ای.بی.ام.....
۲۰۸	کمپانی سونی.....
۲۰۹	منابع.....
۲۱۱	واژه‌نامه.....

منابع

۲۱۷	منابع فارسی.....
۲۱۹	منابع انگلیسی.....

نمایه

۲۲۹	نمایه موضوعی.....
۲۳۷	فهرست نمودارها.....

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۱. گذار از خودمحوری به جهان محوری ۱۵
- نمودار ۲-۱. الگوی مفهومی رابطه بین سیستم‌های انسانی و طبیعی ۳۲
- نمودار ۲-۲. شیوه‌های پاسخگویی به اختلال ۳۳
- نمودار ۳-۱. هرم استراتژی و عملیاتی که از استراتژی سبز تأثیر می‌پذیرند ۵۸
- نمودار ۳-۲. الگوی بلوغ استراتژی سبز ۶۳
- نمودار ۵-۱. نمودار وضعیت ایده‌آل در مورد به کارگیری منابع طبیعی در یک
فعالیت اقتصادی (در هر دو سطح خرد و کلان) ۹۱
- نمودار ۷-۱. سلسله‌مراتب مدیریت پسماند ۱۱۹
- نمودار ۹-۱. کارآفرینی پایدار، یک مفهوم مدیریتی نوآورانه ۱۵۴

فهرست جداول

- جدول ۱-۲. مقایسه نگرش صنعتی با نگرش اکولوژیکی ۳۴
- جدول ۳-۱. ماتریس آدیو ۶۴
- جدول ۵-۱. شاخص‌های کارایی محیطی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و محیطی ۹۵
- جدول ۶-۱. معیارهای کلیدی برای اندازه‌گیری ردپای محیطی ۱۱۰
- جدول ۱۱-۱. مقایسه سنجش عملکرد مدیریت مدار با شهروند مدار ۱۹۴

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۱. الگوی توسعه پایدار جامع ۱۶
- شکل ۸-۱. الگوی نظام کارآفرینی ۱۴۰
- شکل ۸-۲. الگوی یادگیری اجتماعی رفتار کارآفرینی ۱۴۳

پیشگفتار

در سه دهه اخیر در مجامع علمی و پژوهشی دربارهٔ مبحث توسعهٔ پایدار مطالب بسیاری گفته و نوشته شده است. تعداد زیادی از صاحب نظران و دانش پژوهان دربارهٔ ضرورت توجه به الزامات توسعهٔ پایدار قلم فرسایی کرده‌اند و کوشیده‌اند، سطح آگاهی جوامع را در این زمینه ارتقا دهند. البته هم‌زمان با مساعی مزبور، منتقدانی نیز به نظریهٔ توسعهٔ پایدار با عینک نقد نگریسته‌اند و تلاش کرده‌اند تا کاستی‌ها و نارسائی‌های آن را برشمارند.

نگارنده نیز در برخی از تألیفات پیشین از جمله کتاب‌های «توسعهٔ پایدار» و «حکمرانی مبتنی بر پایداری با تأکید بر حفاظت محیطی»، دربارهٔ مفاهیم بنیادین توسعهٔ پایدار، پارادایم پایداری، هنجارها و الزامات آن، مطالبی را به تفصیل مطرح کرده است.

در کتاب حاضر، با توجه به محتوای آرای موافق و مخالف نظریهٔ توسعهٔ پایدار، نویسنده، نظریهٔ توسعهٔ مذکور را با نگاهی جامع و چندبُعدی تحلیل کرده و به‌جای تردید در اصل نظریهٔ توسعهٔ پایدار، انتقادهای مستدل و موجه را پذیرفته و برای بهبود و تکمیل آن تلاش کرده است و سپس نظر خود را با دیدی یکپارچه و همه‌جانبه، به صورتی کل‌نگر و نظام‌گرا با عنوان «توسعهٔ پایدار جامع» مطرح کرده است. از این طریق، توسعهٔ پایدار را بسط مفهومی داده و در قالب مقوله‌ای شش محوره تبیین نموده و ابعاد گوناگون آن را به بحث گذارده است.

به این علت که توضیحات مبسوط و کامل درباره کلیه زوایای نظریه «توسعه پایدار جامع»^{۱۱}، اشراف و تسلط بر تک تک ابعاد مطروحه را می‌طلبد، نگارنده بر آن شد که بر ابعاد مدیریتی و محیطی آن تأکید نماید و توصیف و تشریح سایر ابعاد را به متخصصان ذی صلاح و آگاه در آن ابعاد بسپارد.

در زمینه ابعاد مدیریتی و محیطی، درباره مفهوم مدیریت سبز و فلسفه آن بحث شده است. دلایل لزوم اعمال مدیریت سبز مطرح شده و بر نقش طبیعت به عنوان سرمایه‌ای ارزشمند در جهان هستی و همچنین بر جایگاه طبیعت در فرهنگ بومی ما تأکید شده است. هدف از طرح این مباحث، مجاب کردن خوانندگان در خصوص اهمیت این نوع نگرش مدیریتی و همچنین ضرورت پیاده‌سازی آموزه‌های آن در عمل است. در فصول بعدی به سایر موضوعات اساسی در مدیریت سبز از جمله، چگونگی تدوین استراتژی سبز، اصول طراحی سبز، لزوم توجه به کارایی محیطی، ضرورت کاهش رد پای محیطی و مدیریت پسماند پرداخته شده است. با توجه به اهمیت و ضرورت کارآفرینی سبز در توسعه پایدار، پس از طرح کلیاتی در باب کارآفرینی، مباحث مربوط به کارآفرینی سبز و به ویژه نقش زنان در این زمینه مطرح شده است.

برای اینکه مدیران و کارآفرینان سبز، حرکت جامعه را در مسیر «توسعه پایدار جامع» تسریع کنند، لازم است که بهره‌وری سبز را سرلوحه کار خود قرار دهند؛ از این رو، در ادامه مطلب درباره موضوع بهره‌وری سبز توضیحاتی کلی و اجمالی ارائه شده است. بدیهی است که علاقه‌مندان به فنون و شیوه‌های عملیاتی بهره‌وری سبز می‌توانند به منابعی که در این زمینه موجود است مراجعه نمایند.

فصل بعدی به بحث در خصوص مسئولیت شهروندان و جامعه مدنی و نقش و اهمیت مشارکت فعالانه آنان در پیاده‌سازی آموزه‌های توسعه پایدار جامع اختصاص یافته است. کتاب حاضر حالتی چند رشته‌ای داشته و مفاهیم مدیریتی، مطالب اجتماعی و مباحث مرتبط با توسعه را با نظم و نسق علمی تلفیق کرده و بدین طریق گستره مخاطبان را بسط داده است. از این رو، در جامعه دانشگاهی برای دانشجویان در انواع رشته‌های مدیریت، توسعه،

کارآفرینی، مهندسی صنایع و حفاظت محیط زیست، مفید است. علاوه بر دانشگاهیان، مدیران، کارگزاران و کارشناسانی که عملاً امور اجرایی جامعه را عهده‌دار هستند و همچنین فعالان محیط‌زیست نیز می‌توانند از آن بهره‌مند شوند.

انتظار می‌رود که با مطالعه این کتاب، نگرش صرفاً اقتصادی در مباحث توسعه‌ای و مدیریتی تعدیل و اصلاح شود و انگیزه فعالیت در عرصه فعالیت‌های سبز در مخاطبان تقویت شود. امید است که کسب و کارهای موجود نسبت به اهمیت مسئولیت اجتماعی خود در قبال جامعه وقوف بیشتری حاصل نمایند. با بهره‌گیری از دانش‌های نوین و تکنولوژی‌های پیشرفته، به خلاقیت و نوآوری دست بزنند و با عملکرد مثبت خود الگوی شایسته‌ای برای جوانان جویای کار در کشور باشند.

نگارنده راهنمایی‌ها و انتقادهای سازنده خوانندگان را مغتنم شمرده و در ویرایش‌های آتی کتاب از آنها بهره خواهد برد.

شمس السادات زاهدی

استاد دانشگاه علامه طباطبائی